

DİLTHEY FELSEFESİNDE ANLAMA YÖNTEMİ BAĞLAMINDA TİN BİLİMLERİNE GİRİŞ'TE PSİKOLOJİ VE METAFİZİK

Melike KURT¹

Arslan TOPAKKAYA²

Öz: 19. yüzyıl felsefesinin önemli bir düşünürü olan Dilthey'in amacı tin bilimlerini, epistemolojik ve metodolojik açıdan temellendirmektir. Dilthey bu amacı gerçekleştirmek için tin bilimlerinin yöntemini "anlama" olarak belirlemiştir. Anlama Tin bilimleri için verimli bir zemin teşkil eder ve yeni bir dünya açan özelliğe sahiptir. Dilthey'in Tin bilimlerini temellendirmek amacı ile yazdığı en önemli eserlerinden biri "*Tin Bilimlerine Giriş*" adlı eseridir. Bu eserde Dilthey hem metafiziğe hem de psikolojiye getirdiği eleştiriler ile dikkat çeker. Dilthey bu eserinde psikoloji konusunda "anlamaya dayalı psikoloji" ve "açıklamaya dayalı psikoloji" ayrımı yapmıştır. "Açıklamaya dayalı" psikoloji bugün bizlerin bildiği klasik psikolojidir. Dilthey'e göre bu psikoloji içsel tecrübeye yeterince önem vermez ve sadece genel yasaya dönüşebilecek durumları inceler. Buna karşılık Dilthey "anlamaya dayalı psikoloji" anlayışını ortaya koymuştur. "Anlamaya dayalı psikoloji" bireyin içsel tecrübesine önem verip onu bir bütün olarak ele alır. Dilthey metafizik konusunda ise hayatı anlamlandırmak için metafiziğe ihtiyaç duyduğumuzu fakat geleneksel metafiziğin bugün geldiği noktada hayat ile olan bağlarını kesmiş olduğuna dikkat çeker. Bu anlamda yapılması gereken şey hayat ile olan bağları koparmadan bir metafizik anlayış ortaya koymaktır. Anlama metodunun psikoloji ve metafizik üzerinden Tin bilimlerine nüfuz etmesi önemlidir. Hem metafizikte hem de psikolojinin Tin

¹ Doktora Öğrencisi | PhD Candidate

Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türkiye | Erciyes University, Faculty Of Letters, Department of Philosophy, Türkiye

melikeakpinar70@gmail.com

Orcid Id: 0000-0002-6271-8179

² Prof. Dr | Professor Doctor

Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türkiye | Erciyes University, Faculty Of Letters, Department of Philosophy, Türkiye

atopakkaya@erciyes.edu.tr

Orcid Id: 0000-0002-8305-8675

Kurt, M. & Topakkaya, A. (2024). Dilthey Felsefesinde Anlama Yöntemi Bağlamında Tin Bilimlerine Giriş'te Psikoloji ve Metafizik. *Kilikya Felsefe Dergisi*; (1), 68-82.

bilimlerine dâhil olabilmesin koşulu “anlama” metodunu bu iki disiplinin içerisine yerleştirilmesinden geçmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dilthey, Tin bilimleri, Anlama, Psikoloji, Metafizik.

PSYCHOLOGY AND METAPHYSICS IN DILTHEY'S PHILOSOPHY IN INTRODUCTION TO THE HUMAN SCIENCE

Abstract: Dilthey, who is an important thinker of 19th century philosophy, aims to ground the human sciences epistemologically and methodologically. Dilthey determined the method of spiritual sciences as "understanding" in order to realize this aim. Understanding constitutes a fertile ground for the spiritual sciences and has a new world-opening feature. One of Dilthey's most important works that he wrote with the aim of grounding the spiritual sciences is his work called "Introduction to Spiritual Sciences". In this work, psychology Dilthey draws attention with his criticisms of both metaphysics and psychology. In this work, Dilthey made a distinction between "psychology based on understanding" and "psychology based on explanation" in psychology. "Explanation-based" psychology is the classical psychology we know today. According to Dilthey, this psychology does not attach enough importance to inner experience and only examines situations that can become general law. In contrast, Dilthey put forward the understanding of "psychology based on understanding". "Comprehension psychology" attaches importance to the individual's inner experience and treats it as a whole. On the subject of metaphysics, Dilthey draws attention to the fact that we need metaphysics to make sense of life, but that traditional metaphysics has cut its ties with life at the point it has reached today. In this sense, what needs to be done is to reveal a metaphysical understanding without breaking the ties with life. The penetration of the method of understanding into spiritual sciences such as psychology and metaphysics has an important place. The condition for both metaphysics and psychology to be included in the spiritual sciences is to settle the "understanding" method within these two disciplines.

KeyWords: Dilthey, Human Science, Understanding, Psychology, Metaphysics.

1. Giriş

Bilim felsefesinde, tarihe ve topluma yönelen bilgi etkinliklerinin bir bilim olarak ortaya çıkabilmesi için iki farklı görüş etkili olmuştur. Bunlardan ilki, tarihe ve topluma yönelen bu bilgi etkinliklerini doğa bilimi örneğine göre düzenlemek ve bu düzenlemeye uygun bir toplumsal bilim veya sosyal bilim (Gesellschaftswissenschaft) geliştirmektir. İkinci görüş ise tarihe ve topluma yönelecek olan bir bilimin doğa bilimi örneğine göre kurulamayacağı belirtilerek hem konu ve hem de yöntem bakımından bir başka bilim tasarımı altında bir tin bilimi (Geisteswissenschaft) oluşturmaktır. 19. yüzyıl felsefesinin en önemli düşünürlerinden olan Wilhelm Dilthey bu bahsi geçen görüşlerden ikincisini benimseyen bir düşünür olarak karşımıza çıkar (Özlem, 2020: 11).

Dilthey tin bilimlerinin teorik temelini atan filozof olarak tanınır. Dilthey'in kullandığı şekliyle "Tin Bilimleri" bizlerin bugün kullandığı beşerî ve sosyal bilimler kavramına karşılık gelmektedir. Ekonomi, tarih, hukuk, antropoloji, sosyoloji, filoloji gibi disiplinler tin bilimleri içerisine giren disiplinlerdir. Dilthey'in amacı tin bilimlerini, doğa bilimleri karşısında amaç, konu ve yöntem açısından temellendirmektir. Dilthey'in bu amacı

gerçekleştirmek için ortaya koyduğu en önemli eserlerinden biri 1883 yılında yazmış olduğu “*Tin Bilimlerine Giriş*” adlı eseridir. Dilthey bu eserinde başta tarih ve felsefe olmak üzere edebiyat ve psikoloji gibi tin bilimleri arasındaki karşılıklı ilişkiyi betimlemeye çalışmıştır. “*Tin Bilimlerine Giriş*” adlı eserin ilk amacı tin bilimlerini bilgi teorisi açısından temellendirmektir. Böylece Dilthey her bir tin biliminin içsel bağlantısına ve bunların sınırları içerisinde bilginin nasıl mümkün olduğunu göstermek ister. Eserin ikinci amacı ise insan tarafından ortaya koyulmuş olan toplumu ve tarihi anlamaktır. Eserde yer alan konulardan psikoloji, metafizik, mantık konuları özellikle dikkat çekmektedir çünkü Dilthey bu konuların birtakım değişikliklere uğraması şartıyla tin bilimlerine dâhil olabileceğini vurgulamıştır.

Tin Bilimlerini, doğa bilimleri karşısında temellendirmek isteyen Dilthey felsefi olarak üç farklı dönemden geçmiştir. İlk dönemde 1852-1876 yılları arasında tin bilimlerinin temellendirmek amacına yönelik bir bilinci oluşturmaya çalışmıştır. Bu dönemde ağırlıklı olarak tin bilimleri ile ilgili temel sorularla uğraşmıştır. İkinci dönem 1877 yılında başlamıştır. Bu dönemde yarıda bıraktığı “*İnsan, Toplum, Devlet Bilimlerinin Tarihi Hakkında Araştırma*” adlı eserini tamamlamaya çalışmış ve kitabın ilk cildi “*Tin Bilimlerine Giriş*” adı altında yayınlanmıştır. Eser tin bilimleri kavramının anlamı, tin bilimlerinin yapısı ve sistematığı ve tin bilimlerinin pozitif kuruluşu olmak üzere üç kısımda ele alınmıştır. Üçüncü dönemde ise 1910'da Husserl'in etkisiyle “*Tarihsel Dünyanın Tin Bilimlerinde Kurulumu*” adlı eserini yazmıştır, Dilthey bu eserini *Giriş* adlı eserinin üzerinde yükselen bir eser olarak görmüştür (Topakkaya, 2016: 60-64). Dilthey felsefesinde “anlama” tin bilimlerinin temellendirilmesinde önemli bir yere sahiptir; çünkü Dilthey anlamayı tin bilimlerinin yöntemi olarak belirlemiştir.

Çalışmamız Dilthey'in “*Tin Bilimlerine Giriş*” adlı eserindeki psikoloji ve metafizik hakkındaki görüşleri üzerinde duracaktır. Dilthey bahsedilen eserinde metafizik ve psikolojiye ciddi eleştiriler getirmiş ve her ikisinin de tin bilimlerine dâhil olabilmesinin koşullarını dile getirmiştir. Dilthey'in psikoloji ve metafizik hakkında görüşlerinin anlaşılabilmesi için öncelikle onun tin bilimleri için bir metot olarak belirlediği “anlama”nın konumuna bakılmasını gerekir. Bu nedenle çalışmamızda öncelikle Dilthey felsefesinde “anlama” yöntemine yer verip daha sonra onun metafizik ve psikoloji konusundaki görüşlerine yer verilecektir.

2. Dilthey Felsefesinde Anlama Metodu

“Doğayı açıklarız, tinsel hayatı anlarız (Topakkaya, 2016: 45)” diyen Dilthey için “anlama” tin bilimlerini temellendirmek için önemli bir yere sahiptir. Dilthey felsefesinde anlamanın günlük hayatı mümkün kılan anlamadan, bir sanat eseri veya metni anlamaya kadar pek çok farklı şekilleri vardır (Topakkaya, 2016: 248). Dilthey anlamayı sadece insanın manevi dünyasını içeren bir kavram olarak değil, bütün insanlık hayatı ve dünyayla ilgili olan bir bilgi yöntemi olarak görmüştür. Yani anlama yaşam pratiğinden bağımsız bir şey değildir (Topcu, 2017: 75). Dilthey bu konu ile ilgili olarak şunları yazar:

İnsanları anlamak isteriz. Bütün diğer nesnelere/şeyleri göz önünde bulundurduğumuzda açıklamayla ilgileniriz; insanlara baktığımızda ise, anlamaya çalışırız. Öteki nesnelere aradığımız açıklamalar, şeylerin doğasında verilen benzerliği bana vermemektedir. Doğal süreçleri anlayamayız. Biz bir gücün fiziksel etkisinin farkında oluruz, ama doğanın gücünü bilemeyiz. Bu moral dünya alanından farklıdır. Burada her şeyi anlarız (Dilthey, 1989: 229).

Doğayı ve onun içinde bulunan nesnelere şeyleri açıklarken tinsel dünyanın konusu olan insanı anlarız ve bu anlama yaşam pratiğinden hareketle gerçekleşir. Dilthey anlamanın tanımı ve kapsamı hakkında ise şunları söylemiştir:

Dışarıdan anlamsal olarak verilmiş olan şeyleri algılamayı içsel biliş olarak adlandırıyoruz. Buna da anlama [diyoruz]. Bu anlama çocuğun "lala" demesinden başlayıp, Hamlet'i ya da Akıl Eriştirisini anlamaya kadar gider. Taşlarda, mermerlerde, müziksel tonlarda, beden dilinde, kelime ve yazıda, eylemlerde, ekonomik ve düzen anayasalarında bize hep aynı insanın ruhu konuşur ve bunu da yorumlamaya ihtiyacı vardır (Topakkaya, 2016: 196-197).

Alıntıdan hareketle Dilthey bizlere ilk olarak anlamanın tanımını sonra anlamanın en temelden en karmaşığa kadar giden bir süreç olduğunu en sonunda ise insan eylem, edim veya söylemlerinin bir anlamı olduğunu, insan tarafından yapılmış her şeyin de anlaşılacak için bir çabaya ihtiyaç duyduğunu belirtmiş olur.

"Anlamak ve manalandırmak tin bilimlerinin yerine getirdiği bir yöntemdir (Dilthey, 2021: 73)." Bütün fonksiyonlar onda birlik oluşturur ve tin bilimsel bütün gerçeklikleri içinde taşır. Her noktada anlama yeni bir dünyaya açılır. Anlama ve yorumlama tin bilimlerinde kullanılan ve onun tüm işlevlerinde yer alan bir yöntemdir. Anlama diğer insanları anlama, onların yaşam hakkında açıklamalarını anlama, kendini anlama ve deneyim arasındaki sürekli etkileşim sayesinde gelişen bir yapıya sahiptir. Tin bilimlerinin yöntemi olan anlama tin bilimlerinin tüm işlevlerini birleştiren bir yana sahiptir ve böylece anlamanın her evresinde yeni bir dünya açığa çıkar (Günay, 2003: 70-71).

Dilthey için anlamanın diğer tin bilimsel yöntemler arasında kendine özgü bir yeri vardır. Anlama zihinsel bir işlem olarak da ele alınmaz çünkü o araştırmanın belirli bir kısmında kendisine müracaat ettiğimiz bir şey değildir. Öyle ki, anlama insan ve kültür dünyası ile ilgili bilimsel çalışmalarda araştırmaya konu ettiğimiz olguları saptamak için gereklidir. Örneğin bir psikolog sadece nesnelere gözleyip sesleri dinlemekle kalmaz, insanların kendisine söylediklerini dinler, onların edimlerini veya anketlere, testlere verdiği yanıtları inceler veya bir antropolog dinsel bir dansı gözleme tâbi tuttuğunda onun gördüğü şeyler sadece bazı sıradan hareketler değildir, anlamı olan eylemlerdir. Bu aslında bilim insanlarının gözlem yapmaya başladığında aynı zamanda bir anlama süreci başlatması da demektir. Bu gözlem devam ettikçe anlama derinleşir (Günay, 2003: 71). Tüm bunlardan hareketle tin bilimlerinde her aşamada anlama önemli bir yere

sahiptir. Araştırma gereken olgular ilk olarak belirli bir ölçüde anlaşılmayı gerektirir. Bu araştırma ilerledikçe anlama daha da düzelir ve derinleşen bir yapıya sahip olur.

Genel olarak Dilthey felsefesinde anlamamanın yeri ve öneminden bahsettikten sonra onun detaylarına değinebiliriz. Dilthey "*Tin Bilimlerine Giriş*" eserinde "başkalarını anlama"ya (*Das Verstehen des Anderen*) önem vermiştir. Biz başkalarının ruhsal durumlarını anlarken onların seslerine, vücut hareketlerine ve davranışlarına bakarak anlamaya çalışırız. Bu anlama, Dilthey için sadece dışsal bir anlama değildir, aynı zamanda onu içselleştirmeyi de içerir. Burada söz konusu olan durum karşımızdaki insanın ruhsal durumunu, doğrudan doğruya kendimize uyarlayarak onun içinde bulunduğu ruh halini tanımaya ve anlamaya çalışmadır. Kişinin bunu gerçekleştirebilmesinin koşulu onun içsel hayatında meydana gelmiş olan yaşantılarla bir özdeşlik kurmasını gerektirir (Topakkaya, 2007: 80). Başkalarını anlama analojik bir yapıya sahiptir. Kişi öncelikle kendi hayatında meydana gelmiş olan yaşantılarla bir özdeşlik kurup daha sonra karşısındakini anlar. Karşımızdaki kişiyi anlayabilmenin koşulu o ruhsal duruma benzer bir ruhsal durum yaşamış olmamıza bağlıdır.

Dilthey'in temel düşüncesi tin bilimlerinin hayat, ifade ve anlama kavramları arasında karşılıklı ilişkiye dayandığıdır (Topakkaya, 2007: 80). "Hayat" kavramı Dilthey felsefesini belirleyen en önemli kavramdır. Dilthey hayattan metafiziksel bir şey anlamaz, onun için hayat kavramı bilincin bir formudur, yapısıdır. Aynı zamanda hayat, bireyler arası etkileşimi sağlayan bir yapıya sahiptir (Topakkaya, 2016: 26). Anlama ise Dilthey'in ifadesiyle "Ben'in Sen'de kendisini tekrar bulmasıdır (Dilthey, 2021: 157)". Dilthey, anlamaya yönelik bireysel ifadelerin formları arasında bir ayırım yapar. Bireysel ifadeler anlam dünyasında ortaya çıkan algılarımız sayesinde kavradığımız tinin görünüm şekillerinden biridir. Dilthey, bireysel ifadeleri üçe ayırır. Bunlardan ilki kavramlar, hükümler ve önemli düşünce sistemleridir. İkincisi edimler (bir amaca yönelik eylem) üçüncüsü ise yaşantı ifadeleridir. Birinci ve ikinci sınıflandırma anlaşılabilir bir yapıya sahipken "yaşantı ifadeleri"ne yakından bakmak gerekir. Yaşantı ifadesi bir yaşantının nesnelleştirilmesi veya ifade edilmesidir. Bu ifadeler kendisini doğrudan doğruya ortaya koymaz, kendisini dışsal işaretlerle ortaya koyar. Örneğin hareket, mimik, ses ya da bir kâğıt üzerindeki yazı gibi tinsel bir içerik ile gösterir. Yaşantı ifadesini ortaya koyan ve onu anlamaya çalışan arasındaki ilişkinin zeminini hayat kavramı oluşturur. Dilthey yaşantı ifadelerinin tinsel bilimler için önemli bir yeri olduğunu söyler çünkü yaşantıyı ifadeleri bize tinsel dünya ile ilgili önemli veriler sağlar. Dilthey bu verileri açık bir şekilde gördüğümüz iki alanın edebiyat ve felsefe olduğunu söylemiştir (Topakkaya, 2016: 184-185).

Anlama konusunda Dilthey'in yaptığı bir diğer önemli ayırım anlamamanın temel ve yüksek formu arasında yaptığı ayırımdır. Anlamamanın temel formu tek tek yaşantı ifadelerinin anlaşılmasını içerir. Temel anlamada ifade eden ve ifade edilen arasında doğrudan ortaya çıkan bir birlik vardır. Dilthey anlamamanın temel formundaki ilişkiyi duygu ve onun gösterilmesi arasındaki ilişkiye benzetir. Bu anlama türü genel tecrübede elde edilen analogiler yardımıyla ortaya çıkan yargılar olarak düşünülmelidir. Bu bağlamda kelimelerin bir düzen içinde ortaya konulması bir cümleyi, bir yüz ifadesi

memnuniyet ya da acıyı ve bir eylem belirli bir amacı gösterebilir. Anlamanın temel formu genel olarak kabul görülen anlama ile ilgilidir ve detaylarla ilgilenmeyen bir yapıya sahiptir. Diğer taraftan anlamanın yüksek formu ise anlamadaki çok anlamlılıkları, çelişkileri veya yanılışmaları fark ettiğimiz zaman başlar. İfade eden ve ifade edilen arasında kesinlik yoksa yüksek anlama devreye girer. Yüksek anlamada ifadenin anlamını açıklamak için onun diğer ifadelerle ilişkisinden ortaya çıkan yorumlarını kontrol etmemiz gerekir. Yüksek anlamanın bir diğer özelliği ise anlamayı derinleştiren bir yapıya sahip olmasıdır (Dilthey, 2021: 176-177). Anlamanın yüksek formu kendisini bize en iyi sanatsal ifadelerin anlaşılmasında gösterir ayrıca bir felsefe eserini anlamaya çalışmak da anlamanın yüksek formuna örnektir. Tin bilimlerinin yöntemi olan anlama ve onun detaylarını değinmiş olduk. Bu eksen bağlamında bilimlerine girişte psikoloji ve metafizik konuları ele alınacaktır, bunun nedeni ise Dilthey'in anlama metodunu psikoloji ve metafiziğin temeline yerleştirmeye çalıştığını açıkça gösterebilmektir.

3. Tin Bilimlerine Giriş'te Psikoloji

"*Tin Bilimlerine Giriş*"te psikoloji konusuna geçmeden önce Dilthey felsefesinde "içsel tecrübe" konusuna değinmek gerekir. Dilthey içsel tecrübeye ve bilincin gerçekliklerinde kendi düşünce sistemi için sağlam bir çıkış noktası bulduğunu söyler bu nedenle Dilthey'in felsefesi içsel tecrübeyi kendisine hareket noktası olarak belirler. Bunun temel nedeni ise Dilthey'in hayatın en güzel biçimde içsel olarak anlaşılacağını düşünmesidir. Tinsel bilimlerde içsel tecrübeye yönelir ve bu içsel tecrübe daha önce de yaşantı olarak karşımıza çıkar. İçsel tecrübe bireyler arası anlamayı mümkün kılan bir yapıya sahiptir. Dilthey'e göre içsel tecrübeyi görmezden gelmek veya baskılamak toplumsal-tarihi tecrübenin kaynağını tahrip etmek anlamına gelir çünkü içsel tecrübe toplumsal tecrübeye bağlıdır (Dilthey, 2021: 281). Yani Dilthey için tüm tarihsel anlamlandırmalar bir şekilde bireyin kendisini nasıl anlamlandırdığına (içsel tecrübe ile ilgili olarak) bağlıdır.

Dilthey içsel tecrübeden hareketle bu tecrübeyi doğru bir biçimde betimleme amacıyla bir psikoloji anlayışı geliştirmeye çalışmıştır. Dilthey *Giriş*'te psikolojiye merkezi bir yer vermiştir. Burada ilk olarak psikoloji bir araçtır çünkü bizlerin bireysel anlamada sahip olduğumuz diğer tecrübeleri değerlendirmeyi ve karşılaştırmayı mümkün kılar. Tarihte yaşanmış olan her şey ancak psikolojik unsurların bilimsel bilgisini elde ederek anlaşılabilir. Bu nedenle tarihinin içsel tecrübenin doğasına dair bir görüşe sahip olması yeterlidir. Buradan anlaşılacağı üzere ilk sırada tarih olmak üzere bütün tin bilimleri için psikoloji vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Dilthey'in psikolojiye verdiği önem açıktır fakat burada önemli olan bir ayrıntı vardır, o da bu psikolojinin bugün bizim kullandığımız anlamdaki psikoloji olmadığıdır. Bunun nedeni ise bu klasik, geleneksel anlamda kullandığımız psikolojinin bizlere içsel tecrübenin önemini bildirmemesidir. Bu psikolojideki tecrübe dış dünya hakkındaki tecrübe olup; kendisini doğa bilimleri ile özdeş kılan bir yapıya sahiptir. Böyle bir psikoloji anlayışı Dilthey için ciddi hatalı bir anlayıştır (Topakkaya, 2016: 66). Dilthey'e göre tarihsel ve toplumsal gerçekliklerle tüm tin bilimleri olgularını psikolojik esaslarda

temellendirmek zorundadır; çünkü tin bilimleri canlı ruhi bağlılıktan kopmuştur (Topcu, 2017: 38). Tüm bu nedenlerden hareketle Dilthey'in bize önerdiği psikoloji anlayışı tecrübenin bireyselliğine önem veren ve bütünü anlamaya çalışan bir psikolojidir.

Tecrübenin bireyselliğine önem veren ve bütünü anlamaya çalışan bu psikoloji anlayışı bireyin içgüdülerini, duygularını ve amaçlarını dikkate alan bir psikolojidir. Bireyin içgüdüleri, duyguları ve amaçları Dilthey'e göre birbirinden bağımsız değil, birbirleriyle karşılıklı ilişki içerisinde ele alınmalıdır. Bugün psikoloji bunları birbirinden bağımsız olarak ele aldığı için hata yapmaktadır. Dilthey'in kurtulmak istediği şey bireyi izole eden geleneksel psikoloji anlayışıdır (Topakkaya, 2016: 67).

Dilthey'e göre psikoloji diğer doğa bilimlerinin veremeyeceği değerli malzemeleri bize sunabilir çünkü birey tarafından tecrübe edilen şey kendi başına anlamlıdır ve değerli bir yana sahiptir. Ayrıca doğrudan doğruya betimlenebilen bir yapıya sahiptir. Betimlemeye dayalı olarak ortaya konulan psikoloji tin bilimlerinde tarihsel ve toplumsal dünyaya ilişkin varsayımlara dayanmayan bir bakış açısı sunar, fakat açıklayıcı, genel yasalara ulaşmaya çalışan doğa bilimlerindeki geleneksel psikoloji, tekil ve özel olayların ancak genel yasa bağlamında anlamı olduğu sürece değerli olduğunu ifade eder (Dilthey, 1977: 52). Geleneksel psikoloji sadece genel yasaya dönüşebilecek olguları dikkate alır, bireysel tecrübeye yeteri kadar önem vermez. Bununla ilgili olarak Dilthey "Bütün bir toplumun karşılıklı etkileşiminin bir ürünü olan bireylerdir. Bunlar psiko-fiziksel bütünlüklere sahiptir ve her zaman biri diğerinden farklıdır; her biri kendi başına bir dünyadır. Dünya böyle bireyin tasavvurundan başka bir yer değildir (Topakkaya, 2016: 67)." Dilthey bir bireyin hem psikolojik hem de fiziksel tarafıyla bütün olduğunu ve bunların birbirinden farklı dünyalar olduğunu ifade etmiştir. Bu duruma ek olarak Dilthey her bireyin yaşadığı deneyimin tekil olduğunu da vurgulamıştır.

Doğa bilimleri deney ve gözlem aracılığı ile kendi alanları ile ilgili olarak çeşitli bulgular ortaya koyup bunları matematiksel dille ifade ederler. Tin bilimleri bu tarz bir yöntemle sahip değildir (Topakkaya, 2016: 68). Diğer yandan doğa bilimleri nedensellik ilkesine dayanırlar. Nedensellik öznenin bir ürünü, bir tasarımıdır nedenselliğe dayanan bilgi zamanla değişime uğrayabilme potansiyeline sahiptir. Nedensellik ilkesinden tinsel bilimler söz konusu olduğunda bahsetmek ve uygulamak problemlidir ve zordur. İnsan bir fizyolojik yana sahip olması nedeniyle doğa bilimlerinin konusu olup doğa bilimlerine muhtaçtır fakat insan aynı zamanda psikolojik bir yana da sahiptir. Bu durumda insanın sadece doğa bilimleri yardımıyla açığa çıkarılamayacağı bir gerçektir (Dilthey, 2004: 401-402).

Dilthey psikoloji ile ilgili detaylı görüşlerini 1890'lı yıllarda "*Betimleyici ve Tahlil edici Psikoloji Üzerine*" ve "*Mukayeseli Psikoloji*" adlı eserinde yer vermiştir. Bu yazıların amacı yeni bir psikoloji anlayışı ortaya koymaktır. Betimleyici psikoloji (anlamaya dayanan psikoloji), tahlil edici psikolojiden (açıklamaya dayanan psikoloji) farklıdır ve tin bilimlerinin en temelinde yer alan bir psikolojidir. Dilthey bu psikolojinin tinsel durumların fizyolojik şartlarını açıklayan hipotezler geliştiremeyeceğini çünkü betimleyici psikolojinin bilinçsel ve bilişsel durumları betimleme analizi ile sınırlı

olduğu ölçüde geçerli olabileceğini ifade eder (Topakkaya, 2016: 68). Temel olarak baktığımızda Dilthey'in asıl derdi tin bilimlerinden hareketle kurulan "anlamaya dayanan psikoloji" (*Verstehende Psychologie*) ile "açıklamaya dayanan psikoloji" (*Erklärende Psychologie*) arasındaki ayrımı temellendirmektir. Açıklama yöntemi doğa bilimlerinin ruh hayatına aktarılmasıyla doğmuştur. Açıklamaya dayanan psikoloji kendi içinde oluşan yasalar yoluyla bir bağ kurar amaç ise ruhsal hayatın temeline bu hipotezleri yerleştirmektir (Topcu, 2017: 39). Açıklayıcı psikoloji, zihinsel fenomenleri kişinin insan hayatını ve deneyimini metne benzer şekilde yorumlamasına izin veren sabit tanımlayıcı terimlerle ele alır (Liashenko, 2018:165). Dilthey doğa bilimleri konsepti ile hareket eden açıklayan psikolojinin tinsel yaşama ve tarihe uyarlanmasını haksız bir durum olarak görür. "Anlayan psikoloji" insanı toplumsal bir varlık olarak ele aldığı anda anlayabilir ve davranışlarını anlam verebilir. Dilthey diğer insanları anlarken bizlerin öncelikle bireysel tecrübeden ve bu tecrübenin toplamından oluşan genel tecrübeden etkilendiğimizi söyler yani buradaki amaç bir başkasını kendi özelliği içinde anlayabilmektir.

Dilthey'in anlamaya dayanan psikolojisi nedensellik ve amaçlılık açıklamalarını aşmak ister. Tin bilimleri toplumsal gerçeklikleri hayat ile olan bağları içerisinde içten inceler ancak doğa bilimleri ya tinsel yaşantıları görmezden gelir ya da onları kendi yönetimi altına alır. Diğer yandan anlamaya dayalı psikoloji, açıklayan psikolojiden farklı olarak psikolojik süreçleri en yüksek formundan en aşağı formuna kadar bir birlik içerisinde ele alır. Bununla ilgili olarak Dilthey "Tinsel yaşam parçalardan oluşmaz; O bir kompozisyon da değildir. O asli anlamda kuşatıcı bir birliktir bu birlikten hareketle tinsel işlevlerin farklılaşması ortaya çıkar." Tinsel yaşamın bir birlik içerisinde ele alınması gerektiğini vurgu yapan Dilthey doğa bilimlerindeki psikolojinin amacının ileri sürdüğü hipotezlere ulaşmak olduğunu belirtir (Topakkaya, 2016: 71-73).

Anlamaya dayalı psikolojinin çalışma prensibinde ilk olarak nedensel çerçeve oluşturulur, sonra hipotezler geliştirilir ve bunlar birbirleriyle kombine edilir (Fréchette, 18). Anlamaya dayanan psikoloji, tinsel yaşamdaki bağlantıların daha sonra yeniden yaşamaya (Nacherleben) yönelik bir biçimde çalışır. Sonradan yeniden yaşama sayesinde aktif ve canlı bir problem çözme kabiliyeti vardır. Anlamaya dayanan psikolojide önce birey, kendini anlama nesnesinin veya bir başkasının bulunduğu içinde bulunduğu duruma koyar ve onu sonradan tekrar yaşar. Dilthey tin bilimlerinin yöntemi bağlamında yapısal bağlantılar arasındaki geçişlerin oldukça önemli olduğunu vurgular. Yapısal bağlantı, geriye doğru açıklanan ve ileriye doğru kurulan bir yapıya sahiptir. Dilthey bizlerin bu geçişleri içselleştirdiğini ve bu sayede insan hayatına, tarihi ve insani olan en yüksek ve en düşük durumları anlayabildiğimizi ifade etmiştir. Yapısal bağlantılar birbirlerinden türetilmeyen ve birbirlerinden farklı yapıda olan bağlantılardır, bunlar bizzat kendilerinden hareketle anlaşılabilir. Dilthey'in ileri sürdüğü anlamaya dayalı psikoloji 1950'li yıllara kadar Almanya'daki üniversitelerde etkisini sürdürmüştür ve konuşma terapisi ilgili uygulamalarda bu anlayışın izleri vardır (Topakkaya, 2016: 74-77).

Dilthey için psikolojinin nesnesi, insanları birbirine bağlayan büyük ve sürekli organizasyonlar, insanların meydana getirdiği tek tek kurumlardaki benzerlik, bu kurumları kültür sistemleri içinde birleştiren bağılıklar meydana getirir. Çünkü bütün bu materyal, insan ruhunun içerik bakımından tam bir tahliline imkân verir. Psikik hayat, insanlığın, kültürel, sosyal ve tarihsel dünyasını meydana getiren bu materyal içinde objektifleşmiştir(Birand, 1998: 20).

Dilthey burada psikolojinin nesnesinin sadece tekil birey olmadığını o bireyin aynı zamanda içerisinde bulunduğu toplum ve kültür ile bağlantılı bulunduğu için bireyin bir bütün olarak ele alınması gerektiğine vurgu yapar ve birey bu şekilde ele alındığı sürece ruhun çözümlenmesi mümkün olur.

Dilthey'in ortaya koyduğu anlamaya dayalı psikoloji anlayışı ancak psikolojinin tin bilimlerine dâhil edilmesi ile mümkündür. Dilthey için ancak anlamaya dayalı psikoloji sayesinde bireyin bir bütün olarak anlaşılabilir ve bireysel tecrübeden hareketle bir başkasını anlamak mümkün hale gelir. Dilthey psikolojiye getirdiği eleştiriler ve anlamaya dayalı psikoloji anlayışını ortaya koyduktan sonra sıra metafizik hakkında görüşlerini ileri sürer.

Dilthey'e göre insan ve tarih birbirlerine uzak iki kavramlar değildir. İnsan, tarih boyunca yaşamak, kendini keşfetmek için yaratılmıştır ve insan özü gereği tarihsel bir varlıktır. Dilthey'e göre psikolojinin görevlerinden biri, insan yaşamının bireyselleşmesinin ruhsal yaşamın sürekli olarak farklılaşan sürekliliğinden doğduğunu göstermektir. Dilthey bireyselliğin, her birimiz için doğuştan bahşedilen bir nitelik olmadığına inanır. Dilthey'e göre bireysellik, her birimizin tarihsel olarak edindiği bir deneyimdir. Bu deneyim insanları birbirinden ayırır ve tamamen farklı bireysel nitelikler geliştirir. İnsan dünyası, tarihsel olayların etkisi altında oluşan bir dizi baskın niteliğin yapılandırılmasını içerir. Dolayısıyla tarihin anlaşılması, insan dünyasını anlama olanağı verir. Bu nedenle, ruh bilimleri, insan dünyasını anlamak için, öncelikle anlama yönteminin kendisinden gelmelidir. Bahsi geçen bu durum, manevi dünyaya nüfuz etmekle eşdeğerdir; esasen bireysel manevi dünyayı yaratan kültürel bağlamın yeniden inşasıdır. Hermeneutik, geçmiş kültürüyle ilgili olarak anlama ve yaşamın çeşitli nesnelleştirilmiş tezahürlerini anlama sanatı olan, bir yorumlama yöntemi olarak kabul edilir. Dilthey, anlamayı duyuların dışarıdan aldığı işaretlerden bazı içsel içerikleri bildiğimiz süreç olarak tanımlamıştır ve ona göre yorumlama, yazılı biçimde nesnelleştirilmiş yaşam tezahürlerinin sanatsal anlayışıdır. Bu nedenle Dilthey felsefesi anlama ve yorumlama sanatı olan hermeneutik ile yakından ilgilidir (Liashenko, 2018:167).

Dilthey'in psikoloji hakkındaki görüşlerini ana hatlarıyla izah ettikten sonra "Tin Bilimlerine Giriş" in ana konularından biri olan metafiziğe dair görüşlerini ve bunun felsefesindeki yerini tahlil etmeye çalışacağız.

4. Tin Bilimlerine Giriş'te Metafizik

Dilthey “*Tin Bilimlerine Giriş*” adlı eserinin ilk bölümünde doğa bilimlerine karşı saygılı bir anlayışa sahip iken ikinci kitapta ona karşı eleştirel bir tavır ortaya koyar. Bu eleştirilerden ise en büyük payı batı metafiziği ve batı metafiziğine bağlı olarak gelişen bilim öğretisi alır. Dilthey eserinde metafizik ve tin bilimlerinin kuruluşu ile metafizik düşünme biçimi, bu yöndeki eğilimlerle olan ilişkiyi ele almıştır (Günay, 2003: 57).

Dilthey’e göre doğa bilimleri Rönesans’tan bu yana metafizik ile olan bağlantısını koparmıştır, yani olguları cevher-araz ile açıklamak yerine neden-sonuç ilişkisi ile açıklamaya başlamıştır. Dilthey hem doğa bilimlerinin hem de metafiziğin yöntemini tin bilimleri için uygun bir model olarak görmemiştir. Geleneksel metafizik aklın gerçekliğinin en kapsamlı bir biçimde ve kesin olarak bilinebileceğine inanır. Dilthey’e göre bu tür bir açıklama sınırlı bir açıklamadır. Bizim yaşama dair eylemlerimizde fizik ötesi bir boyut vardır. Bu boyut yaşamın sadece maddeye dayandırmayı kabul etmez, madde ötesi alanlara yönelmemizi sağlar. Dilthey’e göre burada yapılan hata geleneksel metafiziğin yalın teorik bir dünya görüşü olarak aklileştirmek ve bunu bilimsel olarak açıklamaya çalışmaktır. Dilthey, hayatın mutlak yanını hiçbir zaman kavramlarla açıklanamayacağını söyler. Bu nedenle dünyayı kavramsallaştırmak onu sınıflandırarak ayırmak doğa bilimlerinin yaptığı şeydir. Bu bağlamda Dilthey metafiziğin kuşatıcı bir hakikat öğretisi iddiasında bulunmaması gerektiğini de vurgular (Elson, 2018: 322).

Diğer yandan Dilthey doğa bilimlerinin ve beşerî bilimlerin gelişmesini sistematik felsefeden bir bağımsızlaşma ve kurtulma olarak yorumlar. Burada öncelikle doğa bilimleri Dilthey’e göre bütün ilgilerini kendi inceleme alanlarına yöneltmişler ve geneli, tümeli açıklamaya yönelik olan metafiziksel konu ve problemlerle olan ilgilerini tamamen kaybetmişlerdir. Dilthey bu konuda tezat bir durum olduğunu fark etmiştir. Hem doğayı hem de insanın davranışlarını açıklayabilmek için bilimler, kavramsal bir çerçeve oluşturur ama aynı bilimler atom, çekim gücü, esir gibi soyutlama yardımı ile elde edilen kavramları kullanmışlardır, burada dikkat çeken nokta bu kavramların özlerinin gereği metafizikle ilgili olmasıdır. Bütün bunlara rağmen doğa bilimleri dış dünyanın gerçekliğini tam olarak anlama ve açıklama kabiliyetinden uzaktır; sadece dünya hakkında fenomenal belirlemeleri önceden tahmin etme veya öngörme imkânına sahiptirler. Bütün bunlara rağmen ne geleneksel metafizik ne de doğa bilimleri fizik ötesi yanımızı tam olarak açıklayabilme gücüne sahip değildir (Dilthey, 1977: 44). Dilthey tin bilimlerinin hedef olarak belirlediği amaçları açıkça belirtmesi gerektiğini vurgular. Tin bilimleri doğrudan bilgileri, dolaylı veya kavramsal hale getirirler.

Sanat ve şiir bizim doğaya dair bütünsel ilişkimizi açıklamaya çalışırlar. Yaşamın çeşitliliğine ve zenginliğine ve doğadaki yaşam bilincine yönelik bu tavır hem doğa bilimlerinde hem tin bilimlerinde hem de metafizikte çoktan unutulup gitmiş olan bir şeydir. Yeni kurulacak olan tin bilimleri hayatın bu derin zenginliğini anlamayı kendine öncelikle hedef olarak koymalıdır (Topakkaya, 2016: 80).

Hayatın derinliği ve zenginliğini ortaya koymak tin bilimlerinin nihai hedefi olmalıdır.

Dilthey metafizik karşısında iki farklı tutuma sahiptir. Bir yandan metafiziği tarihsel anlamda yıkıcı sınırlı bir görünüm olarak reddeder; yani o, tarihsel olarak sınırlandırılmış kavramsal açıdan yaşam gerçekliğinden vazgeçmiş ve onu ihlal eden bir metafizik anlayışına karşıdır. Dilthey bu konu ile ilgili olarak metafizikten bir felsefe formunu anladığını söylemiştir. Bu öyle bir formdur ki hayatla dünya arasındaki ilişkiyi, sanki dünyanın bu canlılık ilkesinden bağımsız olabileceğini varsayan bilimsel bir açıklama gibidir. Metafizik sanki içerisinde yaşadığımız dünya ile bağlantısını kesmiş ondan bağımsız bir yapıya sahip gibi durur. Dilthey metafizikçilerin tinsel yaşamın olgularını doğrudan ayırt eden nesnel temeli meşrulaştırmak için boş yere bir mücadele sergilediklerini düşünür (Günay, 2003: 57).

Dilthey hayatın ana dayanak noktasının “metafiziksel bilinçte” olduğunu söyler. Metafiziksel bir bilim sınırlı bir görünüme sahiptir fakat bireyin sahip olduğu metafiziksel bilinç sonsuzdur. Diğer yandan metafiziksel sistem metafiziksel bilinci ihtiyaç duyan bir yapıya sahiptir. Burada da metafiziksel kavramsallaştırma ihtiyacı doğar; fakat bu kavramsallaştırma tekrar metafiziksel sisteme dönüş yapar. Bu kısır döngünün nedeni metafiziğin özünün hayat ile ilgili genel bir çerçeve sunmasından kaynaklanır. Metafiziksel bilinç Dilthey'e göre ölümsüz bir yana sahiptir. Bu anlamda Dilthey transandantal felsefenin son hedefinin metafiziksel bilince yaklaşma olduğunu belirtir. Bu anlamda Dilthey transandantal felsefeyi, yaşam felsefesine kadar genişletmesi yaşamı hayatın tüm alanlarını içerecek şekilde tespit etmeyi ve buradan hareketle onu anlamının gerekliliğini ortaya koyar. Böylece metafizik tekrar felsefenin konusu haline gelebilir. Dilthey ortaya koyduğu bu durumun sonunda “felsefenin felsefesi” diye adlandırdığı olguya ulaşır. Felsefenin felsefesi kendi yaşam felsefesinin zorunlu bir sonucudur (Topakkaya, 2016: 81-82).

Dilthey için metafizik, insan ve toplum incelemelerini de hükmü altında tutan ve etkisi daha az kapsam ve derecede olsa bile, bugün de sürmekte olan yaygın bir eğilimdir/tutumdur (Günay, 2003: 58). Dilthey'e göre metafiziğin etkisi azalsa da o tüm bilimlerin üzerinde hüküm süren ve her zaman hüküm sürecek bir yapıya sahiptir. Bahsedilen konu ile ilgili doğrudan ilgili olarak Dilthey şunları aktarır:

Dilthey'e göre geriye kalan şey, metafizik ruh durumudur. Bu metafizik ruh durumu, insanın metafizik bir ruh ya da hissiyatla tecrübe ettiği sonsuzluğun sembolü durumundaki evrenin ölçülemezliğine dayanır. Ancak bu hissiyat, metafizik hakikat iddialarının geçerliliğine destek sağlayamaz. Bir mantıksal ve geçerli sistem olarak metafizik sessizliğe gömülür. [...]Metafizik bir ruh durumunda insanlar, kendilerinin hayatla birliğinin farkındadırlar; içerisi de dışarı da yoktur. Her şey birleşiktir. Dilthey'e göre bu yüzden dünya görüşü onların ruh durumundan doğar (Günay, 2003: 109).

Metafizik düşünme eylemi insanın hayat ile olan derin bağlantısı ile ilgilidir. Metafizikten kalan ruh durumu Dilthey için olumsuz bir durum değildir. Aksine hayat ile ilgili bir birlik durumu söz konusudur.

Hayatın anlamlandırılması ve genel anlamda hayata bir mana verilmesi gerektiği yerde ister istemez metafizik ile ilişkiye geçilmek zorundadır. Dünyayı anlamlandırmanın genelliği bu metafiziksel çerçevenin kavramsallaştırılmasını şart koşmaktadır. Böyle bir şartın olduğu yerde de metafiziğe vurgu kaçınılmazdır (Elson, 2018: 325). Hayatın anlamlandırılması, manalandırılması için metafiziğe ihtiyaç vardır buradan da Dilthey'in yine tin bilimlerinin yöntemi olan anlama bağlamında metafiziğe ihtiyaç duyulduğunu ve geleneksel metafiziğin hem bu işlevi yerine getirmediği hem de hayat ile olan bağı kopardığı için birtakım eleştiriler getirdiği açıkça anlaşılmaktadır.

5. Anlama Yöntemi Bağlamında Psikoloji ve Metafizik

Dilthey Yeni Çağ'ın bilgi teorisinde bilen özneyi, her türlü psikolojik ve tarihsel kimliklerden arındırılmış bir akıl varlığı olarak ele alındığını söyler. Fakat insanın akıl bir sahibi varlık olması onun total kimliğinin belli bir yanını oluşturur ve insan hiçbir şeyi dışarıdan almadan kendi başına ve arı olarak kalan bir şey gibi düşünülemez. Dolayısıyla bilgi konusu sadece insanın bu total kimliği gözetilerek ele alınabilir. Dilthey'e göre bilgi konusunu ele almanın şartı ancak insanı; hisseden, isteyen, bir şeyler tasarlayıp amaçlar koyan yönlerini de hesaba katarak mümkün olur (Özlem, 2020: 35).

Dilthey, beşeri bilimlerin (tin bilimlerinin) görevinin, insanların eylemlerini ve etkileşimini anlamak için tasarlanması gerektiğini vurgulamıştır. Dilthey'e göre deneyim, hayata dair gözlemlerin sonucunda ortaya çıkar. İnsan doğası her zaman aynı kaldığı için, temel özellikleriyle yaşam deneyimi herkes için ortak bir şeydir. Ayrıca Dilthey, felsefi bilginin içsel bağlantısının da insanda araması gerektiğine inanır. İnsan yaşamı ilk olarak yaşamsal ilişkilerin birliği ve bunlara dayalı bir deneyimle bilinmeli, daha sonra kişinin dikkatini anlamaya, hayatın çelişkilerle (canlılık ve düzenlilik, akıl ve keyfilik, açıklık ve gizem) dolu olduğunun görülmesiyle ve son olarak yaşam imgesinin, yaşam parçaları tarafından temsil edildiğini varsayarak anlaşılır (Liashenko, 2018:164).

Dilthey'in "*Tin Bilimlerine Giriş*" adlı eserinde hem psikoloji hem de metafizik konusuna getirdiği eleştirilerin temelinde anlama metoduna dayanmamaları olduğu görülmektedir. Dilthey'in *Giriş*'te "anlamaya dayanan psikoloji"nin özelliklerine baktığımızda anlamının temel formu ve yüksek formu arasında yaptığı ayırmda anlamının temel formu tek tek yaşantı ifadelerinin anlaşılmasını içeriyordu ve bu yaşantı ifadeleri de örneğin bir gülümseme veya bir bakış gibi şeylere tekabül ediyordu (Dilthey, 1977: 126). Psikolojide de Dilthey'in sürekli vurguladığı konulardan biri bireyin tekil tecrübesinin önemi idi çünkü bu tecrübe doğrudan betimlenebilir bir yapıya sahipti, aslında Dilthey'in anlama yönteminde ele aldığı yaşantı (Erlebnis) ifadeleri ile anlamaya dayanan psikoloji ile olan bağlantısını açıkça görmekteyiz. Hem yaşantı ifadeleri (Erlebnisausdruck) hem de anlamaya dayanan psikoloji bireyin tekil tecrübesine önem veren, anlama metodu ile ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dilthey'in anlama yönteminde önem verdiği bir diğer konu ise "başkalarını anlama"dır. Dilthey'in geleneksel psikolojiye hakkındaki eleştirilerinden biri de bireyi izole eden ve onu bağlı bulunduğu kurumlardan ve toplumdan ayrı bir şekilde ele alan psikoloji anlayışıdır. Başkalarını anlamada bu unsurların hepsi önemli bir yer tutmaktadır ve

birey tüm yaşantıları ile bir bütün olarak ele alınması önemlidir. Bu nedenle Dilthey'in anlama metodunda yer verdiği yaşantı ifadeleri, başkalarını anlama ve bireyin yaşadığı tekil tecrübenin önemi gibi durumların hepsi "anlayan psikoloji"nin temelinde olan unsurlardır.

Dilthey'in geleneksel metafiziğe getirdiği eleştirilerin temel nedeni geleneksel metafiziğin yaşam gerçekliğinden vazgeçmesi ve onu ihlal etmesiydi. Bu konuyla ilgili olarak Dilthey şunları söyler: "Bilen öznenin damarlarında (Locke, Hume, Kant tarafından kurulan sistemde) gerçek kan değil; aksine yalın düşünme yetisi olarak inceltmiş akıl suyu dolaşmaktadır (Topakkaya, 2016: 83). Dilthey'e göre Locke, Hume ve Kant gibi filozofların kurduğu metafizik sistemlerde hayat ile kurulan canlı bağ tamamen koparılmış gibidir dolayısıyla hayattan bağımsız fazlasıyla rasyonel metafizik sistemler ortaya çıkmıştır. Dilthey kendi sisteminde tin bilimlerini temellendirirken onun görevini anlamlandırmak ve manalandırmak olarak belirlemiştir. Anlamaya dayanan bir metafizik sistemde Dilthey'e göre hayat ile olan canlı bağı koruyan bir yapıya sahip olacaktır çünkü zaten Dilthey felsefesinin çıkış noktası hayat kavramıdır.

Dilthey genel anlamda hayata bir mana verilmesi gerektiğinde metafizik ile ilişkiye geçilmesinin zorunlu olduğunu vurgulamıştır. Bu anlamlandırmada metafiziksel çerçeve kavramsal hale getirilir. Dilthey metafizikle ilgili olan tutumlarından hareketle anlamının olduğu yerde metafiziğe, metafiziğin olduğu yerde de anlama metoduna ihtiyaç olduğu açıkça görülmektedir.

Dilthey'in hem metafizik hem de psikolojiye getirdiği eleştirilerin temel nedeni insanın hayat ile olan bağlarını koparmasına dayanır. Dilthey felsefesinin çıkış noktası olan "hayat" ile olan bağın her zaman canlı tutulmasının koşulu tin bilimlerinin anlama metoduna dayanmasını şartına bağladır. Dilthey "anlayan psikoloji" ve metafizik anlayıştaki temel amacı anlama metodunu her ikisinin zeminine yerleştirmektir.

6. Sonuç

Dilthey'in amacı tin bilimlerini epistemolojik ve metodolojik açıdan temellendirmektir bu nedenle Dilthey, tin bilimlerine bir yöntem geliştirmeye çalışmıştır ve bu yöntemin temelini de "anlama" olarak belirlemiştir. Dilthey anlama yönteminin tin bilimleri için verimli bir zemin teşkil edeceğini ve anlamının her noktada yeni bir dünya açma potansiyeline sahip olduğunu düşünmüştür. Anlama yönteminin bize sağladığı en önemli şey hayatın gerçekliğinden hareket etmesi bu sayede bizi yaşam gerçekliğinden koparmamasıdır. Dilthey'in "*Tin Bilimlerine Giriş*" adlı eserinde psikoloji ve metafiziğe yönelik birtakım eleştiriler getirmiştir; çünkü onlar anlama yöntemine dayanmayıp hayatla olan bağlantılarını kesmiş bir biçimde hareket etmektedir. Dilthey bugünkü psikolojiye "açıklamaya dayanan psikoloji" adını vermiş ve bu psikolojinin bireyi izole eden, onun içsel tecrübesini önemsemeyen ve genel yasalar çıkarmaya odaklanmış bir psikoloji olduğunu iddia etmiştir (Fréchette, 17). Ayrıca anlama yöntemi bağlamında düşündüğümüzde de açıklamaya dayanan psikoloji insanı nesneleştirip onu standardize eden bir yapıya sahip olduğu için tin bilimlerine dâhil olamayacak bir yöntemi kullanmaktadır. Dilthey bunun yerine bireyin içsel tecrübesine önem veren,

tinsel yaşamı kuşatıcı birlik içerisinde ele alan anlamaya dayanan psikolojinin tin bilimlerine dâhil olabileceğini söylemiştir. Anlama yöntemine dayanan psikolojiyle birlikte insanın yaşadığı hayatla olan bağı kopmamış olur. Her insan, içinde bulunduğu durumların doğrudan deneyimini taşır. Deneyimleyen birey, kendi halini anladığı için kendine odaklanabilir ve anlamaya çalışır. Dilthey, yaşam sürecini bireysellikler akışı olarak ele almıştır. Anlama metodu geçmişte meydana gelen olaylara atıfta bulunarak deneyim kazanma değil, tarihsel kişiliği belirli eylemlerde bulunmaya iten güdülerini keşfetmek olarak düşünülebilir.

Dilthey benzer eleştirileri geleneksel metafiziğe karşı da yapmıştır. Dilthey tin bilimlerinin, doğa bilimlerinden bağımsız bir bütün olarak temellendirilmesi ve meşrulaştırılması hakkındaki metafizik yaklaşımı eleştirmiştir; çünkü bu durumun sonunda ortaya çıkan şey yaşam gerçekliğinden vazgeçmiş ve onunla ilgisi olmayan metafizik anlayıştır. Dilthey bunu geleneksel metafizik olarak adlandırmış. Geleneksel metafizik kendini salt rasyonel olmaya adanmıştır. Dilthey metafiziğin insanın hayat ile olan bağı koparılmadan yapılmasına dikkat çekmiştir. Çünkü tin bilimlerinin yöntemi olan anlama, anlamlandırmak için metafiziğe ihtiyaç duymaktadır. Genel olarak bakıldığında Dilthey'in hem geleneksel metafiziğe hem de açıklayıcı psikolojiye getirdiği eleştirilerin temel nedeni anlama yöntemine dayanmamalarıdır. Dilthey, hem insanı ve onun hayatını parçalayarak ele alan bir psikolojiden hem de fazlasıyla rasyonel yapıya sahip hayat ile olan bağı koparmış metafizik anlayışından vazgeçilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Sonuç olarak Dilthey, bizlere açıkça hayat ile olan bağımızı kestiğimiz sürece tin bilimleri içerisinde söylediğimiz her şeyin anlamsız olacağını ifade etmiştir. Hayat bizlerin önünde duran bir gerçekliktir, bu gerçekliği göz önünde bulundurmadan ortaya koyduğumuz her türlü bilimsel çalışmalar, metafizik düşünceler ve insan üzerine yapılan çalışmalar nafia olacaktır. Dilthey'in dikkat çekmek istediği temel problem de aslında budur. İnsan hayatı boyunca bir şeyleri anlamaya, manalandırmaya çalışır, tin bilimleri de insanı her yönüyle ele alan bilimlerdir, bu nedenle tin bilimleri kendisine yöntem olarak anlama metodunu seçmelidir. Böylece hayatın gerçekliğinden uzaklaşmayıp insanı ve onun yaşamını bir bütün olarak ele alma imkânına sahip olacaktır.

Diğer yandan bilimlerin nasıl tasnif edileceği ve yöntemlerin bu tasnifte nasıl rol oynayacağı özellikle sosyal bilimciler açısından her zaman tartışılan bir konu olmuştur (Yıldız, 2010: 133). Günümüzde de bu problem gelişim gösteren ve metodolojisini belirlemiş olan doğa bilimlerinin yanında hâlâ çözüme kavuşturulabilmiş değildir. Tam da gelinen bu noktada Dilthey'in, tin bilimleri için anlama metodunu geliştirmiş olması hem sosyal bilimlerin bir bilim olup olmadığı hem de nasıl bir yöntem izlemeleri gerektiği konusundaki sorgulamalara da bir yanıt niteliği taşımaktadır. Sonuç olarak Dilthey felsefesi sosyal bilimlerin geleceği için önemli öneriler ortaya koyan ve güncelliğini koruyan bir felsefe olarak okunmalıdır.

KAYNAKÇA

- Birand, K. (1998). Külliyyatı 1 Manevi İlimler Metodu Olarak Anlama 2 Dilthey ve Rickert'te Manevi İlimlerin Temellendirilmesi 3 Aydınlanma Devri Devlet Felsefesinin Tanzimatta Tesirleri. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Dilthey, W. (1989). *Hermeneutics and The Study Of History*. Selected Works Volume IV, Trans. R.A Makkreel and F. Rodi, Princeton University Press,.
- Dilthey, W. (1977). *Descriptive Psychology and Historical Understanding* (R. Zaner ve K. Heiges, Çev.) . Berlin: Matinus Nijhoff The Hauge.
- Dilthey, W. (2012). *Hermeneutik ve Tin Bilimler* (D. Özlem, Çev.). İstanbul: Notos Yayınevi.
- Dilthey, W.(2021). *Tarihsel Dünyanın Tin Bilimlerinde Kurulumu* (A. Topakkaya, Çev.). Ankara: Folkitap.
- Dilthey, W.(2004). *Tinsel Bilimlere Giriş* (D. Özlem, Çev.). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Elson, E. (2018). "Dilthey and Carnap: The Feeling of Life, the Scientific Worldview, and the Elimination of Metaphysics". İçinde *The Worlds Of Positivism*, editör, Joannaes Feictinger, 321-346. Berlin: Palgrave Macmillan.
- Fréchette, G.(2020). "Descriptive Psychology: Brentano and Dilthey", *The Journal of the International Society for the History of Philosophy of Science*. 1-20, Erişim Tarihi:01.02.2023 <https://philarchive.org/archive/FREDPB>
- Günay, M. (2003). "Dilthey'da Tin Bilimlerinin Epistemolojisi Bağlamında Görelilik Sorunu." Doktora Tezi, Ege Üniversitesi.
- Liashenko, I. (2018). "Wilhelm Dilthey: Understanding the Human World", *Philosophy and Cosmology*, 20, 163-169.
- Özlem, D.(2020). *Dilthey Üstüne Yazılar*. İstanbul: Notos Kitap.
- Topakkaya, A. (2007). "Felsefi Hermeneutik," *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 4, 75-92.
- Topakkaya, A. (2016). *Wilhelm Dilthey ve Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Topcu, B. (2017). "Wilhelm Dilthey'in Tarih Felsefesi." Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Yıldız, R. (2010). "Sosyal Bilimlerde Yöntem Tartışmaları Bağlamında Kuhn ve Rothacker" *Akademik İncelemeler Dergisi* 2, 133-153.